

Primljen 12. 12. 2004.
Prihvaćen 22. 12. 2004.

PRIKAZ KNJIGE BARBARE POPIOLEK „TERMINOLOGIA ANATOMICZNA CHORWACKA I SERBSKA” („HRVATSKA I SRPSKA ANATOMSKA TERMINOLOGIJA”)

Barbara Kryžan-Stanojević

Filozofski fakultet, Zagreb

Barbara Popiolek

Terminologia anatomiczna chorwacka i serbska (Hrvatska i srpska atomska terminologija)

Scriptum, Kraków 2003., 235 str.

Knjiga Barbare Popiolek, lingvistkinje na Institutu Slavske filologije Jagiellonskog sveučilišta u Krakovu, zaslužuje predstavljanje hrvatskom znanstvenom čitateljstvu iz više razloga. Prvi je razlog njezina neprijeporna znanstvena vrijednost, a drugi i ne manje važan razlog je i to što se jednim dijelom ovo djelo odnosi na hrvatski jezik. Zsigurno se time ne iscrpljuje popis razloga. Tu bih knjigu željela prikazati zbog zanimljivog pristupa temi i bogatog materijala koji je u njoj prikazan. Osim korisnog teoretskog dijela, djelo sadrži zanimljiv i dobro, ali istodobno nekonvencionalno, a na nekim mjestima i diskutabilno obrađen rječnik jednoga dijela medicinskog nazivlja koji, iako neće riješiti dileme medicinara, jezikoslovcu ipak mnogo toga može objasniti te poslužiti kao izvrstan materijal za lingvističke analize i refleksije.

Nije riječ o prvom radu u kojemu autorica uspoređuje leksik hrvatskog i srpskog jezika. Vrijedan je pažnje i članak o imenima mjeseci u hrvatskome i srpskome jeziku objavljen 1999. u Studijama iz poljske i slavenske filologije (*Studia z filologii polskiej i slowiańskiej* 35:215 – 228).

Knjiga *Hrvatska i srpska atomska terminologija* posvećena je anatomskom nazivlju, kako autorica piše u *Uvodu*, „vanjskim i unutarnjim dijelovima ljudskoga tijela”. Cilj je rada prikazati anatomsku terminologiju u hrvatskome i srpskome jeziku. Rad se sastoji od pet poglavlja. Nakon kratkog uvoda (I. *Uvod*), u kojemu je izložen razlog i potreba obrade takve teme, autorica ulazi u teoretsku raspravu o samom pojmu *termin* (II. *Teoretski problemi terminologije*) u kojoj pokazuje izvrsno poznavanje teoretske literature iz analiziranoga područja. Autorica ne prihvaća automatski značenja riječi *termin* i *terminologija*, u jezicima čije termine obrađuje, što bi se činilo i opravdanim (jer zašto bi te riječi trebale u hrvatskome ili srpskome značiti nešto drugo nego u drugim jezicima), nego ulazi u hrvatsko

(i srpsko) nazivoslovlje i daje obrazloženje tome pristupu te obraća pozornost na činjenicu da je problematika terminologije u zadnjim desetljećima postala itekako aktualna. Zahtjevi Komisije za normalizaciju ISO, koji su samo rezultat potrebe usuglašavanja nazivlja članica EU, osim organizacijskog i pravnog aspekta daju poticaj svojevrstnom snimanju postojećeg stanja u pojedinim zemljama. Barbara Popiolek sve te probleme više signalizira nego li ih obrađuje, pri čemu se vidi njezino dobro poznavanje literature predmeta. U III. poglavlju (*Nastanak i razvoj hrvatske i srpske znanstvene terminologije*) autorica pokazuje različit put do znanstvenoga nazivlja u srpskom i hrvatskom jeziku te ukratko navodi razloge nastanka tih razlika. Autorica se prihvaća usporedbe anatomske terminologije u oba jezika, naglašavajući postojeće razlike i razlog njihova nastanka, uz prikaz materijala. U IV. poglavlju (*Analiza srpskih i hrvatskih anatomske termina*) sadržan je glavni dio rada, u kojem je autorica analizirala 740 anatomske termina. Izvor tih termina su bili udžbenici anatomije, biologije i anatomske atlasi izdani u posljednjih 10 godina u Hrvatskoj i u Jugoslaviji, namijenjeni srednjoškolskoj mladeži. Taj je izbor svjestan jer se, kako piše autorica, sveučilišni priručnici i skripte baziraju pretežno na latinskoj terminologiji ili na terminologiji preuzetoj iz latinskoga jezika, što ne bi zadovoljilo autoričine ciljeve. Ipak, popis literature na kraju knjige proturječi deklaracijama. Naime, pažljivijom analizom navedenih izvora postaje razvidno da u literaturi nedostaju hrvatski priručnici i udžbenici iz promatranoga područja navedenog razdoblja. U popisu izvora i rječnika na kraju knjige pojavljuju se samo dvije bibliografske jedinice deklariranog profila: *Mali anatomske atlas. Naše tijelo (za osnovnu i srednju školu)* ur. J. Bukša, Zagreb 1992. i I. Regula., M. Sljepčević *Životni procesi u biljkama. Biologija čovjeka (udžbenik iz biologije za III. razred gimnazije, Zagreb 1996)*. Ostali hrvatski dio čine opći i specijalistički rječnici, što samo po sebi nije loše, no ipak se ne podudara s deklariranim izvorima korpusa, što u krajnosti može dovesti i do pogrešnih zaključaka. U popisu izvora našao se i rječnik V. Tanay, (*Hrvatsko-engljski rječnik medicinskog nazivlja. Engljsko-hrvatski rječnik medicinskog nazivlja s izgovorom, Zagreb 1998*), o čijoj bi se pouzdanosti i prikladnosti za navedeno ispitivanje moglo raspravljati, a da ne govorimo o Brodnjakovom razlikovnom rječniku, koji i sama autorica osporava s gledišta pouzdanosti.

Kao dopunu tako prikupljenomu materijalu autorica je koristila akademske rječnike (RJAZU, SANU) te ugledne slavenske etimološke rječnike poput Skokovog, Vasmerovog i etimološkog rječnika Sławskoga. Autorica je također posegnula za Savjetnikom, upravo zbog, po njezinu mišljenju, nepouzdanosti Brodnjakovoga rječnika, koji bi prema profilu bio najprikladniji autoričnim namjerama. Autorica traži potvrdu leksičkih jedinica i u drugim radovima. Materijal je složen u svojevrstan razlikovni rječnik. Podjela materijala je podređena klasičnomu poretku u medicinskim rječnicima. Natuknice su složene prema redosljedu koji odgovara anatomske građi čovjeka. I tako prikupljen materijal podijeljen je na Opće termine (tipa *stanica, ćelija, sustav*), te na:

1. Dijelove tijela,
2. Sustav organa za kretanje,
3. Krvožilni sustav,
4. Dišni sustav,
5. Probavni sustav,

6. Spolno-mokraćni sustav,
7. Sustav žlijezda s unutarnjim izlučivanjem,
8. Živčani sustav,
9. Osjetila,
10. Koža.

Zanimljiva je, no možda i pomalo diskutabilna, struktura same natuknice. Naime, sudeći prema naslovu knjige i uvodnim poglavljima, polazište je analize hrvatski jezik i njegova usporedba sa srpskim jezikom (naslov knjige jest **Hrvatska** i srpska anatomski terminologija), poljski je zapravo objasnidbeni jezik, pojašnjenja dok bi se latinski termini mogli shvatiti kao *tertium comparationis*. Međutim, raspored unutar natuknice je drugačiji. Autoričino objašnjenje je sljedeće: „Nakon naziva na srpskom i hrvatskom jeziku slijedi ekvivalent na poljskom i latinskom, a pokraj se nalazi zabilješka pripada li dani termin hrvatskome ili srpskome jeziku (odnosno funkcionira li i u jednome i u drugome). Ako su termini slični, a razlike među njima svode se samo na fonetske ili morfološke razlike (npr. različiti refleks praslavenskoga fonema *ǣ*), njima se ne bavim zasebno, a samo se u natuknici na prvome mjestu pojavljuje srpski oblik, a kao drugi hrvatski oblik.” (str. 28, prev. BKS).

Pogledajmo kako izgleda jedna natuknica (str. 43):

léďa

plecy ‘dorsum’, termin srpski i hrvatski

Riječ je potvrđena od XVII. stoljeća. Evoluirala je tijekom stoljeća; primaran je oblik *ledvije* ‘*leđzwia krzyże*’, kasnije *ledija* ‘*grzbiet, nerki albo krzyże*’ (RJAZ). Leksem potječe od praslavenskog **leđvoja* ‘*leđzwia, plecy*’. U drugim slavenskim jezicima pojavljuje se samo kao naziv za dio leđa, slabina: polj. *leđzwia*, cz. *ledvi*.

Zanimljivo je da samo nekoliko natuknica dalje čitamo: *prsni koš* kao hrvatski termin i tek nakon njega *grudni koš* srpski naziv, dakle redosljed koji nije opravdan abecedom nego koji bismo trebali očekivati prema naslovu. Autorica vjerojatno želeći naglasiti svoju nepristranost odnosno ravnopravnost hrvatskih i srpskih riječi koje je obrađivala, katkada taj redosljed mijenja. Nažalost, to je uvelo malo nereda u materijal, što je katkad zbunjujuće za čitatelja.

U V. poglavlju (*Klasifikacija i kronologija anatomskih termina*) iz materijala prikazanog u prethodnom poglavlju, autorica izdvaja genetski i kronološki sloj. S genetskoga gledišta materijal dijeli na jednosložne, primarne (nemotivirane) termine zajedno s metaforičkim nazivima koji imaju sekundarno anatomsko značenje, te na jednosložne motivirane (derivate), složene termine te posuđenice. Kao što je za pretpostaviti, u prvoj su se skupini našli termini koji se zasnivaju na najstarijim riječima – neke od njih npr. *slezena* ili *glava* potječu još iz praslavenskog razdoblja. Većina je tih naziva općeslavenskoga karaktera. Toj se grupi pridružuje niz izraza koji su putem metaforizacije (neosemantizacije) dospjeli u anatomski rječnik npr. *puž*, *školjka*, *stremen* i sl. U drugoj skupini našli su se derivirani nazivi, tzv. neologizmi (autorica signalizira oznakom *tzv.* svoj odnos prema nazivu neologizam - nije

nam do kraja jasno što na taj način pokušava signalizirati), koje autorica dijeli na one koji su nastali putem derivacije od primarnih nemotiviranih i sekundarnih anatomskih naziva i na one kojima motivacija nisu anatomske riječi. Autorica tu ulazi u tvorbenu analizu riječi koje se pojavljuju u ulozu termina te ih dijeli s obzirom na tvorbenu osnovu. Na sličan način analizira složene riječi. Posuđenice koje su se našle u anatomskom rječniku prikazane su s njihovim podrijetlom te s kronologijom prihvaćanja u jezik medicine. Pomalo iznenađuje tablica u kojoj je prikazana kronologija pojavljivanja pojedinih termina u kojoj je, međutim, iz nejasnih razloga autorica odustala od označavanja koji od dvaju jezika nastavlja staro nasljeđe. Time je upitna i korist tabele, osobito za ne-hrvatskoga čitatelja.

VI. poglavlje (*Razlike između srpske i hrvatske anatomske terminologije*) sadrži prikaz uzroka razlika u terminologiji. Od 740 prikazanih termina 44% (326) funkcionira u oba jezika dok je 56% termina ili samo srpskih ili samo hrvatskih. Autorica daje popis anatomskih termina koji se leksički razlikuju, a za usporedbu daje i poljski naziv. Zaključak kojim završava rad jest statistički, te autorica konstatira da brojke svjedoče o tome kako je hrvatski i srpski leksik krenuo različitim putem razvoja, pa iako su jedno vrijeme zajedno funkcionirali, bili su pod različitim utjecajem. Moglo bi se reći da nakon pokušaja jezične unifikacije u prošlosti, sada možemo govoriti o obrnutom smjeru diferencijacije, koja ima korjene u različitom putu dviju proučavanih terminologija. Rezimirajući taj dio, autorica naglašava bogatstvo hrvatskih sinonima nasuprot srpskoj oskudici. U svome nedavnome izlaganju na Lingvističkom krugu, profesor Bulcsu László, navodeći derivaciju od riječi *učiti*, naglasio je bogatstvo sinonimnosti i mogućnosti derivacije u hrvatskome jeziku. U tu bi se kategoriju, dakako, mogla svrstati i autoričina konstatacija, koja u napisanome tekstu zvuči kao pohvala našem jeziku. Po mome bi mišljenju, s obzirom na specifičnost analiziranoga materijala, zapravo bogatstvo sinonimnosti trebalo shvatiti kao manjkavost, jer nije posve jasno je li sinonimnost u medicinskom nazivlju poželjna, a s druge strane je upitno koji je od navedenih tzv. sinonima stvarno zaživio u praksi, odnosno koje je od njih potvrdio uzus.

Rad sasvim sigurno zavrjeđuje pozornost, s obzirom da može poslužiti kao izvor anatomskih termina, a opremljen je recentnom literaturom iz područja terminologije. Autorici se može zamjeriti metodološka nedosljednost kojoj doprinosi neujednačen redoslijed hrvatskih i srpskih navoda, dvoumljenje oko pitanja polaznoga jezika, nenajavljena tvorbena analiza riječi koja bi možda bila korisnija u rječničkom članku i koji bi se, usput rečeno, mogao urediti prema leksikografskim zahtjevima. Ova metodološka neusklađenost mjestimično zasjenjuje vrijednost provedenih analiza i ometa čitanje. Ipak, prikazani rad sasvim sigurno treba preporučiti onima koji se bave jezikom jer katkad pogled izvana, a u ovom je slučaju to pogled poljske lingvistkinje na terminološka pitanja, daje bolji uvid u stvari koje se kriju pred očima izvornih govornika naviknutima na njih.